ROZHOVOR

Prof. RNDr. Jiřina Kocourková, Ph.D.

Jiřina Kocourková působí na katedře demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Dlouhodobě zastávala pozici vedoucí katedry a v současnosti působí jako její zástupkyně. Zároveň je vedoucí Výzkumného centra pro studium plodnosti a garantkou magisterského studijního programu Demografie. Ve svém výzkumu se věnuje reprodukčnímu chování a reprodukčnímu zdraví, zejména otázkám spojených s vývojem plodnosti a porodnosti. Zkoumá proměny načasování rodičovství, souvislosti mezi fertilitními záměry a jejich realizací, využívání antikoncepce, interrupcí a asistované reprodukce a jejich vztah k institucionálním a socioekonomickým podmínkám. Její práce propojuje demografickou analýzu s tématy rodinné politiky a společenských změn, které ovlivňují reprodukční rozhodování v současných populacích s nízkou plodností. Vedle akademické práce se podílí také na formulaci veřejných politik – působila jako expertka pro Ministerstvo práce a sociálních věcí a vedla poradní tým ministra Mariana Jurečky pro otázky demografické stability.

Paní profesorko, dovolte mi, abych Vám jménem redakční rady našeho časopisu Informace ČGS položila několik otázek.

Kdy jste se rozhodla pro demografii?

Když se na to dívám zpětně, nebylo to jedno náhlé rozhodnutí, ale spíše postupné „přerůstání" jednoho zájmu v druhý. Demografie mě oslovila během studia oboru ekonomické a regionální geografie na přírodovědecké fakultě, kdy jsme měli předmět demografie vyučovaný profesorem Zdeňkem Pavlíkem. Dodnes si pamatuji, jak mě fascinovalo, s jakou šíří dokázal přednášet o postavení demografie ve vědeckém poznání a jejím vztahu k jiným oborům, především ke geografii. Velkou roli pro mě sehrála také cvičení vedená profesorkou Jitkou Rychtaříkovou, která je měla pečlivě připravené a které jsem lehce zvládala díky tomu, že jsem

Prof. RNDr. Jiřina Kocourková, Ph.D.

byla dobrá v matematice. Tehdy jsem si uvědomila, jak silná je metodologická stránka demografie. Líbilo se mi, že existují jasné analytické postupy, jak populační procesy měřit, interpretovat a vysvětlovat. Právě tato kombinace populačních témat a propracované metodologie mě na demografii přitahovala.

Definitivní rozhodnutí ale přišlo až na konci magisterského studia, kdy mi profesor Pavlík nabídl možnost zůstat na Přírodovědecké fakultě na nově založené katedře demografie a geodemografie. Tehdy jsem si uvědomila, že právě tímto směrem bych chtěla jít. Bylo to vlastně poprvé, kdy jsem měla pocit, že jsem si profesní dráhu zvolila opravdu sama.

Zajímavé je, že to samé nemohu říci o tom, jak jsem se dostala ke geografii. Tam za mě rozhodla spíše rodinná rada – především můj strýc, RNDr. Vojtěch Matějka. Od první třídy jsem totiž chtěla být lékařkou. Když ale přišel čas podávat přihlášky na vysokou školu, Vojta usoudil, že bez potřebných „konexí" by bylo velmi obtížné se na lékařskou fakultu dostat. Byla to doba před rokem 1989 a podobné úvahy tehdy nebyly nijak výjimečné. Vojta měl naopak silné profesní i osobní vazby na přírodovědeckou fakultu – především na docenta Ivana Bičíka, docenta Karla Kühnla a docentku Hanu Kühnlovou – a tak mě nasměroval právě tam.

Já sama jsem tehdy cítila především jednu věc: že je pro mě zásadní dostat se do Prahy. Pocházím z Nýrska a Praha pro mě představovala velký svět. Navíc jsem věděla, že tam budu mít oporu právě ve strýci Vojtovi. Velký dojem na mě udělali také lidé, se kterými jsem se díky němu setkala – docent Bičík, který má dar vytvářet přátelskou atmosféru, ve které se lidé cítí dobře, i manželé Kühnlovi, kteří byli nesmírně noblesní osobnosti. Obdivovala jsem jejich vztah ke geografii i to, jak se v jejich diskusích přirozeně prolínaly odborné i osobní názory.

Možná právě toto prostředí mě ke geografii přitáhlo nejvíce. Už tehdy, ještě před rokem 1989, jsem cítila, že navzdory politickým omezením panovala na geografii relativně otevřená a svobodná atmosféra a nadšení pro vědeckou práci. A právě v tomto prostředí jsem postupně objevila demografii – obor, který mě nakonec oslovil natolik, že se stal mou profesní cestou.

Přináší vám demografie stále radost?

Ano, rozhodně. Myslím, že mám velké štěstí v tom, že se v demografii věnuji tématu porodnosti a plodnosti. To jsou vlastně velmi pozitivní témata, i když se často diskutují v kontextu problémů – například poklesu porodnosti nebo odkládání rodičovství – v jádru jde stále o téma, které je spojené s nadějí a kontinuitou života. Zároveň je to oblast, která se neustále vyvíjí. Vývoj plodnosti dokáže společnost i odborníky překvapovat. Některé trendy se potvrdí, jiné se změní, nebo se objeví úplně nové vzorce chování. Právě tato dynamika je na demografii velmi přitažlivá – člověk má pocit, že stále znovu hledá odpovědi na otázky, které se s proměnou společnosti objevují v nových podobách.

Velmi mě baví také samotné hledání vysvětlení. Porodnost je téma, ke kterému má vlastně každý nějaký názor – často slýcháme velmi jednoduchá vysvětlení, proč lidé mají nebo nemají děti. Demografie ale ukazuje, že realita je mnohem složitější. Výhodou naší disciplíny je, že se můžeme opírat o systematický výzkum, o data a o teoretické přístupy, které nám pomáhají tyto procesy interpretovat v širších souvislostech. A právě tohle propojení empirických dat, teorií a společenských otázek mi přináší na demografii radost dodnes.

Jak a kde relaxujete a čerpáte inspiraci?

Nejvíce odpočívám v kruhu rodiny. Je pravda, že to vlastně není úplně klasický odpočinek, neboť rodinný život je spojený s řadou každodenních povinností a starostí. Pro mě je to ale velmi přirozený a příjemný způsob, jak se na chvíli odpoutat od vědecké práce a přepnout myšlení do jiné roviny. Rodina pro mě vždy představovala důležité zázemí a zároveň prostor, kde člověk získává energii.

Velkou radost mi přináší také cestování, především do zahraničí. V tomto směru má akademická práce jednu velkou výhodu – často umožňuje propojit pracovní cesty s poznáváním nových míst a kultur. Myslím, že se v tom také odráží moje původní geografické zaměření, protože mě vždy zajímalo poznávat různé regiony a prostředí nejen z odborného hlediska, ale i osobně. Když to jen trochu šlo, snažila jsem se brát rodinu na zahraniční cesty s sebou. Bylo pro mě důležité, aby se pracovní a rodinný svět úplně neoddělovaly, ale aby se mohly alespoň někdy přirozeně prolínat. A právě tyto společné cesty patří k vzpomínkám, které mám velmi ráda.

Nejvíce inspirace pro mě přichází ze setkání se zajímavými lidmi. Akademické prostředí má v tomto ohledu velkou výhodu – člověk se na konferencích, seminářích nebo různých odborných setkáních pravidelně potkává s kolegy z různých zemí, oborů a generací. Každý z nich přináší trochu jiný pohled na podobné otázky, a právě tyto diskuse bývají velmi podnětné.

Jak vidíte pozici demografie a demografů za deset let?

Myslím, že význam demografie bude v příštích letech ještě více růst. Společnost bude stále intenzivněji konfrontována s procesy, které demografie dlouhodobě

analyzuje – například s demografickým stárnutím, poklesem porodnosti nebo změnami ve struktuře rodin. Tyto procesy mají přímé dopady na řadu společenských systémů, od trhu práce přes důchodový systém až po zdravotnictví či vzdělávání.

Zároveň věřím, že poroste i význam samotných demografických poznatků. O demografických trendech se dnes poměrně často mluví ve veřejném prostoru, ale ne vždy jsou tyto poznatky skutečně promítány do konkrétních politických rozhodnutí. Doufám, že v budoucnu se tento odstup mezi poznáním a praxí postupně zmenší a že demografická data a analýzy budou více zohledňovány při formulaci veřejných politik. Demografie má v tomto směru velkou výhodu – pracuje s velmi solidní empirickou základnou a dokáže poměrně přesně popsat dlouhodobé populační procesy. Pokud se tyto poznatky podaří lépe propojit s rozhodováním o veřejných politikách, může demografie sehrát ještě významnější roli při hledání řešení pro společnost, která se rychle demograficky proměňuje.

Jak se vám pracuje s dnešními studenty?

Myslím, že dnešní studenti jsou v mnoha ohledech citlivější než dříve. Jedna věc ale zůstává stále stejná: studenti, stejně jako každý z nás, potřebují podporu, povzbuzení a pocit, že jejich práce má smysl. A právě v tom podle mě spočívá velmi důležitá role nás pedagogů – pomáhat studentům najít motivaci a víru ve vlastní schopnosti. Někdy si možná ani úplně neuvědomujeme, jak velký vliv na ně můžeme mít. Někdy stačí relativně malý impuls – povzbuzení, zájem o téma nebo nabídka spolupráce – a může to studenta nasměrovat k další odborné práci nebo k vědecké kariéře. Zároveň je ale potřeba si uvědomovat i druhou stranu této role. Studenty můžeme ovlivnit nejen pozitivně, ale někdy i negativně, například když zvolíme příliš tvrdou nebo necitlivou formu kritiky.

Proto se snažím přistupovat ke studentům spíše jako k partnerům v odborné diskusi. Samozřejmě je důležité být náročný a vést je k přesnosti a kvalitě práce, ale zároveň je podle mě stejně důležité vytvářet prostředí, ve kterém se nebudou bát ptát, hledat vlastní cestu a rozvíjet své myšlenky. Právě tehdy může studium přerůst v opravdový zájem o obor.

Máte pro nás nějakou „veselou historku" z natáčení?

Upřímně řečeno, nad touto otázkou jsem se opravdu snažila zamyslet, ale žádná konkrétní veselá historka mě nenapadla. Tak nevím, jestli je to už spíš ztrátou paměti, nebo jestli jsem vlastně žádnou opravdu veselou historku nezažila. Ale možná je také pravda, že ty drobné veselé momenty v každodenní akademické práci tak nějak přirozeně zapadnou mezi všechny ostatní zážitky. A pak si na ně člověk zpětně vzpomene až s odstupem času.

Paní profesorko, jménem redakce Informací ČGS Vám děkuji za rozhovor.
Ptala se Irena Smolová